

*Kaardid nõuetult
5. IV. 40*

E. V.
TARTU ÜLILÕUK
ÕIGUSTEADUSKUNTA ✓
5. apr. 1940
N° 4
TARTU

V A N D E K O H U S

ENDISES AUSTRIA KRIMINAALPROTSESSIS.

koostanud

stud. jur. Ilmar Kents.

JA

~~2771.~~

*Leide lõpped 10. V 1940
õigelelehtidele*

Lühendeid ja kasutatud kirjandus.

AKKS - Austria Kriminaalkohtupidamise seadustik, vt.

Lissbauer.

E.Ents. - Eesti Entsüklopeedia, redaktsioonitoimkond:

R. Kleis, P. Treiberg, J.V. Veski.

Gleispach - Das österreichische Strafprozess von

Dr. W. Gleispach, Wien 1924.

Lissbauer - Die österreichischen Strafprozessgesetze,

herausgeben von Dr. K. Lissbauer, Wien 1926.

Löffler - Die Strafprozess - Ordnung vom 23. Mai 1873

von Dr. A. Löffler und E. Lorenz, Wien 1910.

Mittermaier - Schwurgerichte und Schöffengerichte von

Dr. W. Mittermaier und Dr. H. Liepmann,

Heidelberg 1908.

Räägo - Kriminaalprotsessi õpperaamat, koostanud

R. Räägo, Tartu 1937.

VNKS - Vandekohtunikenimistu koostamise seadus, vt.

Löffler.

Nagu mujal haritud maailmas, nii ka Austrias ol-
di 18. sajandi lõpul ja 19. sajandi algul eriti pettu-
nud tolleaegses kohtukorralduses, mis põhines inkvisit-
siooni printsiibil. Teatavasti omas inkvisitsiooni
protsess peale paremuste ka väga palju puudusi, mille-
dest tähtsaimad olid piinamine, avalikkuse puudumine,
tõendite vormilik hindamine, korrupsioon kohtu amet-
kohtade täitmisel ning sellest tingitud kohtute era-
poolikus, mille vastu olid võimetud need seltskonnaki-
hid, kes ei kuulunud kohtunike ega nende mõtteosaliste
kildkonda. Ja peab ütlema - kasutades tolleaegset ül-
dist poliitilist olukorda, püüti neist vigadest maks-
maalset oma huvide rahuldust saada, tekitades seega
eelistatud kildkonnast kõrvalseisjaile suurt pahameelt
ning rahulolematust kehtiva kohtute korralduse vastu.

Kõikide nende vigade liialduste vastu, mida si-
saldas tolleaegne inkvisitsiooni protsess, alustasid
võitlust 18. sajandi filosoofe ning juriste eesotsas
Beccaria, Montesquieu, Voltaire, j.t. Oma töödes sel-

gitasid nad, et tolleaegne teaduslik areng ja rahva kultuuri tasapind ei leppivat enam säärase omavoli ja isikuväärtuse eitamisega, nagu seda tehti kaasaegse inkvisitsiooni protsessi printsiibil töötavates kohtutes.

Alustatud võitluse tulemusena asuti eelmainitud liialduste piiramisele. Nii kaotati esialgu vaid piinamine ja mõned teised puudused, kuna korrupsioon ja erapoolikus jäid püsima. Uute mõtete kiiremale teostamisele õhutamaks sai Prantsuse revolutsioon, mis esialgu lõi uue korra ses suhtes küll vaid Prantsusmaal, kus aastal 1808 pandi kehtele uus kriminaal kohtupidamise kord. Prantsusmaa saavutused õhutasid teisi riikegi asuma paranduste tegemisele.¹

Kuna teatavasti kogu 19. sajandi I pool Euroopas möödus revolutsioonide tähe all, siis Austriaski, nakatatud üldisest revolutsioonilisest käärimisest puhkes märtsi kuus 1848 a. revolutsioon.

Revolutsiooni ajal püstitatud nõudmiste seas, mis esitati keiser Ferdinand II, oli peale rahvaesinduse kokku kutsumise, trüki-, sõna-, ning teiste poliitiliste vabaduste veel nõue, et Austrias asutataks Inglis- ja Prantsusmaa eeskujul vandekohtud. Ärevatest aegadest

¹ Räägo, lhk. 21.

tingituna Ferdinand II rahuldab esitatud nõuded.² See-
ga endise Austria vandekohtute tekke ajaks tuleb pi-
dada 1848 a. revolutsiooni.

Siin võib tekkida küsimus, miks just nõuti vande-
kohtuid? Sellele küsimusele on kerge vastata, kui on
teada rahva suhtumine endisesse inkvisitsiooni print-
siibil tegutsevaisesse kohtuusse. Nagu eespool selgus,
oli see suhtumine täiesti eitav. Seega on arusaadav
Hoegeli lihtne põhjendus vandekohtute hädavajaliku asu-
tamise kohta; kuna tema arvates olevat vandekohus rah-
vapärane ja sõltumatu.³

Nagu teada, koosneb vandekohus kahest elemendist:
rahvaesindajaist ja ametkohtunikest. Seejuures on aga
nende kahe elemendi funktsioonid jaotatud nõnda, et
kumbagil neist on oma iseseisev ülesanne täita.

Nii rahvaesindajate ehk vandekohtunike kolleeg-
ium otsustab iseseisvalt süüküsimuse, kuna ametkohtu-
nike kolleegium aga vastavalt eelmiste poolt tehtud
otsusele lahendab süüküsimusega seoses olevaid jurii-
dilised küsimused - karistuse küsimus.⁴

Vandekohtute rahvapärusus seisneb selles, et seal
kohtu tegevusest on kutsutud osavõtma rahvaesindajaid.
Viimased tulles otseselt rahva hulgast, suutnuksid

² Gleispach, lhk. 59. ³ Mittermaier, lhk. 50.

⁴ Räägo, lhk. 400.

paremine arusaada, ning mõista kohtualuste hingedelulisi momente ja neist tingitud süütegelikke käitumisi, mispärast nad suudaksid viimaseid õiglasemalt hinnata.

Seevastu ametkohtunikud oma kutselise tegevuse ning muude kõrvalhuvide tõttu olid mainitud suhtes liialt võõrdunud rahvast ning tema hädadest, mispärast nad polnuks suutelised menetlusel olevaid asju õiglaselt otsustama, vaid kvalifitseerisid süütegu karmimalt kui vaja. Just selle liigse karmuse pehmendajaiks on vandekohtunikud vajalikud.

Teise olulise põhjusena, miks nõuti vandekohtute siseseadmist, oli see et vandekohtud polnud sääraselt sõltuvad, nagu ametkohtud. Rahvaesindajate osavõtuga kohtute tegevusest ei saanud viimased jätkata seni olnud korrupsiooni, sest vandekohtunikud olles sõltumatud omas tegevuses, võisid vandekohtus asja arutamisel vabalt oma arvamist avaldada, nagu nad seda oma südametunnistuse järgi paremaks pidasid. Samuti rahvaeluste osavõtt vandekohtute tegelusest aitab rahva hulgas levitada õigulusetunnet ja kodanikke kasvatada. *)

Nagu eelpool mainitud, asutati vandekohtud endises Austrias 1848 a. revolutsiooni tagajärel. Kuna just enne revolutsiooni vanakorra kohtute läbi olid eriti ebaõiglust tunda saanud süüteod trükitoodete alal,

*) Mittermaier, lhk. 50 - 52.

siis olid need ka esimesed süüteod, mis 18. mai 1848 a. seadusega allutati vandekohtutele.

Esiialgu töötasid vandekohtud nende eeskirjade järgi, mis olid antud kohtute reformi seadusega 4. märtsist 1849 a.⁵ kuna 11. jaanuaril 1852 a. antud seadusega määrati kindlaks vandekohtute organisatsioon ja moodustamine. Viimati nimetatud seadust on küll täiendatud ja muudetud hilisemate protsessi seadustega, kuid vandekohtu rakingu põhimõtted on jäänud samadeks, millised nad olid kuni vandekohtute kaotamiseni endises Austrias.

Kui endises Austrias pärast sisemist reaktsiooni ja õige tuleviku poliitilise suuna otsimist anti 17. dets. 1867 a. Austria Liidupõhiseadus,⁶ siis anti sellega vandekohtutele põhiseaduslik alus, sest põhiseaduse art. 91 järgi kuulusid raskemad süüteod vandekohtute pädevusse.⁷

Seda sätet on lähemalt konkritiseeritud 1873 a. Austria krim.-kohtupidamise korra kehtele panemise seaduses art. VI, mille järgi raskemates süütegudeks loetakse sääraseid, mille eest seaduses ette nähtud karistusena on 10 aastat vangistust, või veelgi raskem karistus. Siinjuures omab olulise tähtsuse ainult

⁵ Gleispach, lhk. 10. ⁶ Eesti Entsük. I, 742.

⁷ Gleispach, lhk. 74.

karistuse alammäär, mis peab olema vähemalt 10 aastat vangistust. Erandina eeltoodust loetakse rasketeks süütegudeks, ning seega alluvaks vandekohtutele sääraseid süütegusid, mille eest seaduses ette-nähtud karistuse alammäär on vähem, kui 10 aastat vangistust, kuid millede puhul süüdistaja nõuab karistust seaduses ette-nähtud karistuse ülemmäära järgi, mis peab suurem olema, kui 10 aastat vangistust. Eranditult kuulusid vandekohtute pädevusse kõik süüteod, mis olid sooritatud lapsetapmisena või tapmisena, hoolimata karistusmäärast, mis vastava süüteo eest seaduses ette-nähtud.

Peale raskete süütegude kuulusid vandekohtu pädevusse veel osa poliitilisi süütegusid, missugused on seadustikes expressis verbis esile toodud. Nii kuuluvad siia süüteod riigi äraandmise ja selle ettevalmistuse kohta, avaliku rahu rikkumine, mäss ja sellele õhutamine, avalikud vägivallaaktid esimesel ja teisel kordumisel, vaenlikkusele hässitamine, avalik perekonna, abielu jne. kultuse halvustamine.

Lisaks eelmainitud süütegudele alluvad vandekohtute süüteod trükiteodete alal.⁶

Asudes käsitlema vandekohtute ehitust endises Austrias, peab nentima seda, et vandekohtud tegutse-

⁶ Gleispach, lhk. 74 - 75.

sid ringkonnakohtu I astme juures. Pärast korralise istungjärgu, mis kestis kolm kuud, lõppu moodustati uus vandekohus sama ringkonnakohtu II astmele alluva I astme ringkonnakohtu juures. Viinis aga toimusid korralised vandekohtu istungjärgud aasta läbi, kuna teistes linnades ainult kaks kuud, kui ringkonnakohtu II astme esimees seda vajalikuks pidas. Kui istungjärgule oli kogunenud palju, või eelseisev süüdistusakt tähtis, siis võis neil juhtudel kokku kutsuda erakorralisi vandekohtu istungjärke (AKKS § 297).

On süüdistajal või süüalusel esitada olulisi põhjuseid, et nende asi lähemal vandekohtu istungjärgul menetlusele ei tuleks, siis ametkohtunike kolleegium, või kui viimane veel moodustamata, kohtu kätte andmise kamber pidi otsustama, kas asja menetlus vandekohtus edasi lükata, või mitte (AKKS § 299).

Endise Austria vandekohus, vastavalt teoreetilisile nõudele, koosnes kahest osast: ametkohtunike- ja vandekohtunike kolleegiumist. Ametkohtunike kolleegium moodustatakse kolmest ametkohtunikust, kellest üks on esikohtunikuks, ning sekretärist. Ametkohtunike kolleegiumi esikohtuniku määrab ringkonnakohtu II astme esimees kuus nädalat enne korralist vandekohtu istungjärgu algust, või hiljemalt 14 päeva enne erakorralise

istungjärgu algust. Ametkohtunike kolleegiumi esikohtunik määratakse harilikult selle ringkonnakohtu I astme esimees, mille juures hakkab vandekohus tegutsema. Kuid pole ka takistusi, mis keelaksid esikohtunikuks nimetamast kedagi sama ringkonnakohtu, või isegi ringkonnakohtu II astme kohtunikest. Igatahes - ametkohtunike kolleegiumi esikohtuniku abi nimetatakse sama kohtu ringkonna esimese astme kohtunike hulgast. Teised ametkohtunike kolleegiumi liikmed ja samuti kaks varuvandekohtunikku nimetatakse esikohtuniku poolt kas ringkonna- või jaoskonna kohtunike hulgast enne vandekohtu istungjärgu algust (AKKS § 301).

Vandekohtunike kolleegiumi moodustamine on juba komplitseeritum. Hoolimata sellest, et vandekohtunikud komplekteeritakse rahvaesindajaist, ei võinud kõik endise Austria kodanikud täita vandekohtunike kohuseid. Vaid vandekohtunikelt nõuti teatavaid füüsilisi, moraalseid eeldusi.⁹

VNKS 23. maist 1873, millega korraldatakse vandekohtunike nimistute koostamine, on lähemalt määritletud, keda võib valida vandekohtunikeks. Nii mainitud seaduse § 1. järgi vastav isik peab olema vähemalt 30 aastat vana, valdama nii sõnas, kui kirjas saksa keelt, omama kuskil Austria kogukonnas kindlat

⁹ Räägo, lhk, 400.

elukohta, milles vähemalt aasta elanud. Sama seaduse § 2. järgi ei võinud olla vandekohtunikeks need isikud, kes 1) omavad mõne füüsilise või vaimse defekti, 2) kelle varanduse kohta on avatud konkurss, 3) kelle kohta on algatatud kriminaal jälitamine, või kes kohtulikult karistatud, 4) kes kaotanud oma hääleõiguse parlamendi valimisteks ja 5) kes avaliku heategevusega tegeleb.¹⁰

Peale esitatud põhjuste on olemas veel teisigi, mis on tingitud elukutsest. Elukutse takistab vandekohtunikuks olemast peaaegjalikult kahes suunas: esiteks ollakse elukutse tõttu tihti sõltuv kolmandaist, mispärast vandekohtunikel sel-puhul puuduks vajaline iseseisvus. Ja teiseks - mõnes elukutses võib olla vandekohtunik oma kutsealalise tööga koormatud niivõrd, et ta ei suudaks end pühendada vajaliselt vandekohtu tegelusele.¹¹

Elukutsest tingituna ei või vandekohtunikeks olla: 1. riigiametnikud, exclusive kõrgemate koolide ja keskkoolide õppejõud, 2. tegevas teenistuses olevad sõjaväelased, 3. ametlikult tunnustatud kirikute või usutunnistuste vaimulikud, 4. rahvakoolide õpetajad, 5. posti, raudtee, telegraafi, telefoni ja aurulaevade

¹⁰ Gleispach, lhk. 94.

¹¹ Räägo, lhk. 400

teenijad, 6. maja ja koduteenijad. (VNKS § 3).

Kuid nendest, kes omavad eeldusi olla vandekohtunikuks, võivad loobuda vandekohtunike kohuste täitmisest a. kodanikud, kes on ületanud 60 a. vanuse piiri; b. parlamendi liikmed istungjärkude kestel; c. professorid, õpetajad, arstid, apteekrid ja ämmaemandad, kui nende ülekoormatus ametalalisel tööl eeloleval aastal on teada kogukonnavanemale; d. kodanikud kes vandekohtunikena osavõtnud möödunud aasta vandekohtu sessioonist ja e. kõik naiskodanikud. (VNKS § 4.)

Olles annud ülevaate sellest, kes võivad osavõtta vandekohtunike kolleegiumi moodustamisest, asun käsitlema, kuidas tegelikult toimub see protseduur.

Igal aastal septembri algul koostab kogukonnavanem koos nelja usaldusmehest koosneva komisjoniga alfabeedilise nimistu. Sinna nimistusse kantakse kõik kogukonnas elutsevad kodanikud, kes vastavad neile seaduse nõudeile, mis on püstitatud vandekohtunikuks olemise kohta. (VNKS § 5). Koostatud nimistu, n.n. põhiniimistu paigutatakse avalikuks tutvumiseks vähemalt kaheksaks päevaks välja, millise aja jooksul asjast huvitatud võivad põhiniimistus parandusi teha. Nad võivad lasta põhiniimistusse juurde kanda neid isikuid, kes on õigustatud täitma vandekohtunike ko-

huseid. Samuti võivad end põhiniimistust kustutada need, kellel on selleks seaduses ettenähtud eeldused VNKS § 4. järgi (VNKS § 6).

Kõik tehtud muudatused ning parandused vandekohtunike põhiniimistus otsustab kogukonna komisjon kolme päeva jooksul, arvates muudatuste tegemise päevast (VNKS §7). Kogukonna komisjoni poolt läbivaadatud ja kehtivaks tunnistatud põhiniimistu saadab kogukonna vanem hiljemalt septembri lõpuks ringkonna esimehele. Viimane kontrollib veelkordselt vandekohtunike põhiniimistut. Tema poolt avastatud ebatäpsuste ning -seaduslikkuste parandamiseks saadab ta põhiniimistu tagasi kogukonna komisjonile, kes esinenud vead peab parandama ja hiljemalt oktoobri lõpuks põhiniimistu tagasi saatma ringkonna esimehele (VNKS § 8).

Ringkonna esimees moodustab enda eesistumisel kuuest usaldusmehest ringkonna komisjoni. Usaldusmehed valitakse maakonnaavalitsuste poolt üldise valimise reeglite järgi kogukonna esindajate hulgast. Usaldusmeeste valimiseks muid takistusi pole, kui et nad ei või olla riigiteenistuses.

Ringkonna komisjoni ülesandeks on kindlaks teha, kas põhiniimistusse võetud kodanikud on küllalt sobivad vandekohtunikes. Ja seda just oma vaimsete võimete,

arukuse, austatavuse, meelsuse ja iseloomu kindluse poolest. Olles nimistu läbi vaadanud ning veendunud esitatud isikute sobivuses vandekohtunikeks, saadab ringkonna komisjon ta ühes juurde kuuluvate materjalidega ringkonnakohtu I astme esimehele (VNKS § 9).

Kuna vandekohtunike põhiniimistu alusel aastanimistu, kuhu kantakse vaid neid isikuid, kelle hulgast valitakse eeloleval aastal vandekohtunikke, on olulise tähtsusega vandekohtu tegelusele, siis seepärast see toiming on usaldatud komisjoni kätte, mis moodustatakse ringkonnakohtu I astme esimehe poolt.

Mainitud komisjon moodustatakse hiljemalt novembri kuuks ja sinna kuuluvad peale ringkonnakohtu I astme esimehe kolm ametkohtunikku, kes nimetatakse komisjoni esimehe poolt kas jaoskonna- või ringkonna kohtunike hulgast. Peale mainitute kuuluvad viimati nimetatud komisjoni koosseisu veel viis usaldusmeest, kes valitakse maakonnaavalitsuse poolt vastavalt eelkirjeldatud usaldusmeest⁹ valimise eeskirjadele, nagu see toimub kogukonna ja ringkonna komisjonide koostamisel (VNKS § 11).

Esmalt vaatab komisjon läbi põhiniimistu koostamise kohta esitatud kaebused (VNKS § 13). Pärast seisukoha võtmist esitatud kaebuste suhtes, koostab komis-

jon põhiniimistu alusel vandekohtunike aastanimistu, kuhu kantakse ainult neid isikuid, kes komisjoni poolt hindamist leidnud kui eriti sobivatena oma isikuliste ja vaimsete võimete poolest vandekohtunikeks.

Vandekohtunike aastanimistu koostatakse kahest osast - pea- ja varunimistu. Neisse mõlemisse nimistusse kantakse poole rohkem isikuid, kui on vajalik aastane vandekohtunike tarbav (VNKS § 14), millist on võimalik ettenäha.¹² Koostatud nimekirjad trükituina esitatakse ringkonnakohtu II astme esimehele, peaprokuröörile, maavanemale, ring- ja kogukonnavanemale, kusjuures viimased on kohustatud teatama ringkonnakohtu I astme esimehele, kui mõni aastanimistusse kantud isikuist kaotab vandekohtunikuks olemise võime VNKS §§ 2 ja 3 alusel (VNKS § 16).

Aastanimistust koostatakse sessiooni-nimistu, kusjuures vandekohtu sessiooni all tuleb mõista seda ajavahemikku, mil teatav arv asju vandekohtus arutusele tuleb.¹³ Harilikult sessiooni kestuseks on nädal, kuid mõnikord võib ta kauemgi kesta.

Vandekohtunike sessiooninimistu koostamine sooritatakse 14 päeva enne vandekohtu sessiooni algust.

¹². Gleispach, lhk. 95. ¹³. Räägo, lhk. 401.

ringkonnakohtu I astme avalikul istungil, millest võtavad osa kaks ametkohtunikku ja prokuratuuri esindaja. Kutse sellest istungist osavõtuks saadetakse ka veel advokatuuri nõukogule, et see saadaks vandekohtunike sessiooninimistu koostamisele oma esindaja (VNKS § 17.).

Vandekohtunike sessiooninimistu koostatakse loomise teel. Selleks otstarbeks asetatakse eri kastidesse/ sedelid pea- ja varuvandekohtunike nimedega. Loomisel võtab kohtuesimees peanimistu sedelite kastist 36 ja varunimistu omast 9 sedelit (VNKS § 18). Valitud pea- ja varuvandekohtunikele saadetakse ringkonnakohtu I astme esimehe kaudu kutsed ilmuda vandekohtunikuks eelseisvale istungjärgule. Saadetakse kutsed peavad jõudma vähemalt kaheksa päeva enne istungjärgu algust vandekohtunikele kätte (VNKS § 20).

Nendest 36 pea- ja 9 varuvandekohtunikust moodustatakse vandekohtunike kolleegium, milline võib ainult üht süütegu samal päeval arutada. Juhul kui vandekohtus on menetlusel ühel päeval mitu süütegu, siis iga jaoks tuleb moodustada uus vandekohtunike kolleegium. Kui vandekohtunike kolleegium on arutanud ühe asja, siis võib ta samal päeval samas koosseisus arutada veel teisi asju, kuid seda ainult juhtumil, kui see

+

pool, kes õigustatud mõnd vandekohtunike kolleegiumi liiget taandama, ei tee seda (VNKS § 22) - seega ole-
neb vandekohtunike kolleegiumis päevas arutusele tule-
vate süütegud arv poolte suvast.¹⁴

Nagu üteldud, moodustatakse vandekohtunike kolleegium iga enne süüteo arutusele tulemist, ametkohtunike kolleegiumi kinnisel istungil, millest võtavad osa prokuratuuri esindaja, pooled või nende volinikud ja 36 peavandekohtunikku, kes kohtu sekretäri poolt kohale kutsutud (AKKS § 304). Juhul kui istungile pole ilmunud vähemalt 30 vandekohtunikku, siis suurendatakse ilmunute arvu kolmekümneni sellega, et loosimisega valitakse varuvandekohtunike nimistust niimitu isikut, kui palju peavandekohtunikke on alla kolmekümne. (AKKS § 305).

Kui sellisel viisil on saadud vajalik vandekohtunike arv, s.o. kolmkümmend, siis esikohtunik teeb kindlaks, kas pooltel pole esitada nende vandekohtunike vastu seaduslikke taandamise põhjuseid. Säärased põhjused on: 1. kui süüteos kannatanuks või kohtualuseks, nende süüdistajaks või või volinikuks on vandekohtunik ise, ta abikaasa, tema otsejoones - nii alla- kui ka ülespoole sugulased eranditult, ta lapsendatud või lapsendaja ning esimese kolme astme

¹⁴. Gleispach, lhk. 96.

külgsgugulased ja hõimlased; 2. kui tema tunnistusest või rääkimisest võib kaebealusele tekkida kasu või kahju; 3. kui tema menetlusel olevast asjast on varem kuidagi osavõtnud - kas tunnistajana, süüdistajana, osalisena, kaitsjana, või kolmanda isikuna; 4. kui ta varem samast asjast on osavõtnud vandekohtunikuna. Selliste istungil esitatud taandamise põhjuste olemasolu ning õiguslikkuse üle otsustab ametkohtunike kolleegium (AKKS § 306).

Kui pärast taandamist on vandekohtunikke vähem alles jäänud kui 24, siis puuduvate asemele valitakse loosiga varunimistust nii kaua, kui saadakse vajaliku 24 taandamata vandekohtunikku (AKKS § 307). Olles saanud nõnda 24 taandamatut vandekohtunikku, asetatakse sedelid nende nimedega kasti, kust siis esikohtunik võtab neid ühe ~~kaupa~~ välja, lugedes selle nime, kelle nimi sedelile kirjutatud. Pärast sedelil leiduva nime ettelugemist võivad pooled ilma põhjuseid nimetamata taandada ettelõetud vandekohtuniku. Sellisel taandamisel on mõlemil poolel võrdsed õigused, ainult selle vahega, et süüdistaja pool avaldab esimesena oma arvamist selle kohta, et kas soovib ettelõetud vandekohtunikku näha kolleegiumi liikmena. Nõnda võivad pooled korda mööda taandada vandekohtunikke kuni

Ex bibl. univ. Tart.

saadakse 12 taandamata vandekohtunikku, kes siis moodustavadki vandekohtunike kolleegiumi. Mõnel erandjuhul, kui vaja paaritu arvulist vandekohtunike kolleegiumi, siis kohtualusel on veel õigus ühte neist kahe-teistkümnest taandada. Esineb pooltena kas mitu kohtualust või süüdistajat, siis taandamist teostab kumbki pool iseseisvalt, kuid omavahelise kokkuleppe põhjal. Kokkuleppe puudumisel otsustatakse loosiga, kellel poolest on õigus taandamist teostada (AKKS §§ 308 ja 309).

On aga ettenäha, et tegemist pikemat aega vältava menetlusega, siis esikohtunik võib lasta valida vandekohtunike kolleegiumile lisaks veel üks või kaks varuvandekohtunikku varuks selleks puhuks, kui mõni vandekohtunike kolleegiumi liige ei saa lõpuni osavõtta kolleegiumi istungitest. Säärasteks vandekohtunike asetäitjaks saavad sedelite väljavõtmisel 13. või 14. järjekorralised vandekohtunikud, keda ei taandata. Nõnda valitud varuvandekohtunikud võtavad menetlusest osa vandekohtunike kolleegiumiga koos. Alles siis, kui viimastest mõni on takistatud menetlusest osavõtmast kas haiguse, või muude oluliste põhjuste tõttu, astub tema asemele kolleegiumi liikmeks varuvandekohtunik, kes kogu menetluse käigust osavõtnud. (AKKS § 310).

Sellega säilitatakse menetluse katkestamatuse põhimõtte, milline kehtib ka vandekohtute suhtes; sest sel puhul on kogu vandekohtunike kolleegium tervest menetlusest osavõtnud.

Olles vaadelnud vandekohtu moodustamist, asun käsitlema vandekohtu menetluskorda. Üldiselt võib selle kohta tähelepanna, et vandekohtus kehtib peaaegu sama menetluskord, nagu see on ringkonnakohtus. Samuti mis on kehtiv ringkonnakohtu esimehe kohta, on ka kehtiv vandekohtu esikohtuniku kohta (AKKS § 311). Erinevusi leidub ka nende menetluskordade vahel, kuid need on tingitud lahkuminekuist, mis esinevad nende kahe mainitud kohtu liigi iseloomude vahel.¹⁵ Pealegi on need erinevused loeteldud AKKS.

Olulisema erinevusena nende kohtu liikide vahel on otsuse tegemine ja sellest tingitud menetluskord. Teatavasti vandekohtus otsuse tegemisest võtavad osa vandekohtunike kolleegium - lahendades süüküsimuse ja ametkohtunike kolleegium, kes määrab karistuse. Vandekohtule on omane küsimuste esitamine vandekohtunikele: esikohtuniku lõppkõne, mis koosneb resümeest ja õpetusest vandekohtunikele.¹⁶ Kõik need erinevused leiavad alamal lähemat käsitlemist.

¹⁵. Gleispach, 250, ¹⁶ Gleispach, lhk. 251.

Niipea kui vandekohtunike kolleegium koostatud, algab asja menetlus. Enne seda teatatakse kohtu sekretäri poolt, milline asi kohtulikule menetlusele tuleb. On see sooritatud, esitab esikohtunik kohtualusele AKKS § 240 ettenähtud küsimusi kohtualuse ees- ja liignime, vanuse, sündimis-aja ja elukoha, usu ameti ning seisuse kohta, kusjuures manitseb kohtualust tõepäraselt esitatud küsimustele vastama (AKKS § 312). Pärast eelloeteldud küsimuste esitamist kohtualusele, asub esikohtunike vandekohtunike vannutamisele. Vannutamine sünnib AKKS § 313 ettenähtud pühaliku teksti järgi, mille põhjal vandekohtunikud peavad täiesti erapooletult menetlusel olevasse süüteoosse suhtuma. Pärast vandeteksti ettelugemist kinnitab iga vandekohtunik esikohtunikule sõnadega: "Ma vannun, nii tõesti kui jumal mind aitab!" et ta on nõus talitama sääraselt, nagu seda vandetekst ettenäeb. Vande andmisel ei tehta vahet usutunnistuste erinevustest - ainult need, kel pole usutunnistust, võivad vande andmist kinnitada ettenähtud väljenduse asemel käe andmisega (AKKS § 313). On vandekohtunike kolleegium koostatud selliselt, et ta sama päeva jooksul sama koosseisuga võib arutada mitmeid süütegusid, siis VNKS § 22 järgi on küllaldane ainult ühe kordne vannutamine.

On vandekohtunikud vannutatud algab kohtulik juurdlus tunnistajate ülekuulamise ja asitõendite esitamise, milline toimub tavaliste menetluste reegl järgi, mis AKKS §§ 241 - 243 ettenähtud. Kohtuliku juurdluse kestel on vandekohtunikel, kui ka varuvandekohtunikel õigus esitada küsimusi esikohtuniku loal igale kohtus küsiteldavale (AKKS §§ 314 ja 315).

Kohtulikule juurdlusele järgneb küsimuste koostamine vandekohtunikele esitamiseks. Küsimusi koostatakse seepärast, et kergendada ja täpsustada vandekohtunike tööd süüküsimuse kindlaks määramisel. Küsimused jäetakse ainult siis formuleerimata, kui ametkohtunike kolleegium pärast poolte sõnavõtte tunnustab, et kohtualune tuleb õigeks mõista, kas sel põhjusel, et süüdistus on tõstetud selleks mitte õigustatud isiku poolt, või kui süüdistaja loobub lõppmenetlusel süüdistamisest.¹⁷

Esitatavad küsimused koostatakse ametkohtunike kolleegiumi poolt kirjalikena. Neid küsimusi tuleb enne vandekohtunikele esitamist pooltele ettelugeda, kusjuures pooltel on õigus olemasolevaid küsimusi muuta, välja jätta, või isegi uusi küsimusi üles seada. Tehtud paranduste vajalikkuse üle otsustab ametkohtunike kolleegium. Leiab viimane, et muudatused

¹⁷ Gleispach, lhk 252.

küsimustelehel vajalikud, siis pärast nende tegemist tuleb küsimused muudetud või parandatud kujul uuesti pooltele ettelugeda (AKKS § 316).

Kuna esitatavate küsimuste kaudu selgitatakse vandekohtunikele lähemalt kohtulikul menetlusel olevat süütegu, siis peavad küsimused olema nii koostatud, et neile vastates saaksid vandekohtunikud vajalikud lähtepunktid käesolevas asjas süüküsimuse lahendamiseks. Nii peab esitatavais küsimustes sisalduma üldiselt küsimuse kujul menetlusel oleva süüteo kirjeldus ühes süüteo seaduslike tunnustega. Neist küsimustest peab selguma vandekohtunikele, kas selle süüteo teokoosseis vastab täielikult või mitte mõnele kriminaalseadustes ettenähtud süüteo teokoosseisule.¹⁸

Küsimused peavad olema formuleeritud säärastena, et vandekohtunikud võiks neile ilma erilise vaevata vastata kas "jaa", või "ei".¹⁹ Kuna küsimuste formuleerimisest oleneb vandekohtunike otsus menetlusel oleva süüteo kohta, siis seepärast on AKKS §§ 318 - 322 kindlaks määratud, mida küsimused sisaldama peavad, s.o. küsimuste oluline osa. Vähem olulise küsimuste osade kohta kehtib vaid see nõue, et nad olgu

¹⁸ Mittermaier, lhk. 484 - 488. ¹⁹ Räägo, lhk. 402.

loogilised järeldused olulistest küsimuste osadest, ning et nad ei laseks asjast tekkida mitmesugust arusaamist. On kohtualuseid mitu, või on ühel kohtualusel palju süütegusid, siis tuleb küsimusi koostada iga kohtualuse, kui ka süüteo kohta eraldi.²⁰

Küsimusi mis selgitavad süüküsimust on kolme liiki: peaküsimused, tingimisi- ja täiendavad küsimused. Neist on vaid peaküsimused ja tingimisi küsimused need, mis tegelevad süüküsimusega, kuna täiendavad küsimused on süüküsimuse lisandid eriküsimuste näol.²¹

Kui üldse asutakse küsimuste koostamisele, siis esmalt formuleeritakse peaküsimus, mille vastusest peab selguma, kas kohtualune on süüdi tema vastu tõstetud süüdistusaktis ettetoodud süüteos. Selleks peab peaküsimusse paigutatama arutusel oleva süüteo teokosseis täielikult, nagu ta on esitatud süüdistusaktis.²² Samuti ka olulised faktid teokoha, -aja, vahendite jne. suhtes, millised on vajalikud süüteo kindlaks tegemiseks, või siis esitatud kahjutasunõude otsustamiseks (AKKS § 318).

Peaküsimuste kõrval esitatakse tingimisi küsimusi, mille all tuleb mõista säärast küsimust, mis

²⁰ Gleispach, lhk. 251. ²¹ Gleispach, lhk. 252.

²² Mittermaier, lhk. 488 - 495.

seatakse üles alternatiivselt peaküsimusega viimase kõrval ja mis oma sisu ning ulatuse poolest vastab täielikult peaküsimusele. Tingimisi küsimus sisaldab igal juhul kergema süüteo teokoosseisu, kui seda on peaküsimuses ja ta tuleb kaalumisele ainult eitava vastuse andmise puhul peaküsimusele. Siin pole eluline - kas säärased asjaolud, mis annavad kergema süüteo teokoosseisu on esitatud süüdistusaktis või mitte, samuti ka see, et kas nad on selgunud kohtulik menetlusel või varem. Vaid sääraste asjaolude olemasolul on ametkohtunike kolleegium kohustatud nende põhjal koostama tingimisi küsimusi.²³

Saab aga tingimisi küsimuste tagajärel kohtualuse süütegu teise käsitlese, mille eest on seaduses ettenähtud raskem karistus, kui seda taotleb süüdistusakt, siis võib neid küsimusi esitada vandekohtunikele ainult kohtualuse nõusolekul. Kui kohtualune keeldub andmast oma nõusolekut selleks, või leiab ametkohtunike kolleegium vajaliku olevat põhjalikuma ettevalmistuse menetluseks, siis võib süüdistaja katkestada istungi, kuid seda enne vandekohtunike kolleegiumi nõupidamise algust (AKKS § 320).

Täiendavad küsimused on lisandid peaküsimustele,

²³. Mittermaier, lhk. 501 - 507.

mis iseseisva küsimusena üles seatakse, kui ilmnevad asjaolud, mis seaduse järgi suurendavad või vähendavad kriminaalvastutuse süüteo eest, ilma et need asjaolud põhjustaksid üleminekut teisele süüteo teokoosseisule. Omalt sisult jagunevad need küsimused kolme liiki, millised taotleavad ise eesmärgi.^{24.}

Esimese liigi täiend küsimuste aluseks võib olla iga tõend, millega võib kõrvaldada olemasolevat süütegu, või kohtualust karistusest vabastada. Nende täiendavate küsimuste eesmärgiks on vandekohtunike tähelepanu juhtida olemasolevate tõendite eemaldamise või vajaliku esitamise põhjuseile otsuse tegemisel.

Teise liigi täiend küsimuste aluseks võib olla seaduses ettenähtud karistust muutev asjaolu. Nende küsimustega vandekohtunikud otsustavad karistuse suuruse üle niivõrd, kui see neil on lubatud seaduses ettenähtud juhtudel.

Kolmandaks tarvitatakse täiend küsimusi seks otstarbeks, kui küsimusse võetud seaduslikud süüteo tunnused neile vastavate tõeliste suhetega ümber lükkatakse. Sel puhul peab esmalt kindlaks tehtama, kas vandekohtunikud mitte õiguslikus eksituses pole jaa-

tanud neile esitatud küsimusi. Selle kindlaks tegemiseks tarvitatakse neid täiend küsimusi, mida oma kontrolliva iseloomu poolest nimetatakse ka kontroll küsimusteks.²⁵

Pärast küsimuste ettelugemist, mil pole enam võimalik süüdistust tagasi võtta, algab poolte lõppheistlus. Lõppheistlus toimub AKKS § 255 ettenähtud korras, kus pooled oma sõnavõttudes võivad käsitada ainult neid menetluses esinenud fakte, milledele vandekohtunikud võiksid rajada oma otsuse (AKKS § 324). Poolte sõnavõttud ära kuulunud, kuulutab esikohtunik lõppheistluse suletuks, ning peab oma lõppkõne, mida keegi katkestada ei või.

Esikohtuniku lõppkõne koosneb kahest osast: n.n. resümeest ja õpetusest vandekohtunikele. Resümees esikohtunik esitab vandekohtunikele lühidalt kokkuvõetuna kohtuliku juurdluse tagajärjed, kus ta ilma oma seisukohta avaldamata kirjeldab kohtualuse kasuks ja kahjuks esitatud tõendeid. Resümeele järgnevas õpetuses esikohtunik selgitab vandekohtunikele süüteo seadusliku koosseisu ja esitatud küsimustes esinevate juriidiliste oskussõnade tähenduse.²⁵ Samuti tuletab esikohtunik oma õpetuses veelkordselt van-

²⁵ Mittermaier, lhk. 514 - 525. ²⁶ Räägo, lhk. 403.

dekohtunikele meelde nende kohustusi ja iseäranis seda, kuidas neil nõupidamisetoas tuleb tegutseda ja küsimustele vastata. Pooltel on õigus nõuda, et mõnd osa esikohtuniku lõppkõnest protokollitaks. Eriti oluline on selles suhtes siin vandekohtunikele antud õpetus, sest ebaõigele õpetusele rajatud vandekohtunike otsus on kehtetu.

Olles lõpetanud oma lõppkõne, annab esikohtunikele enda poolt allakirjutatud küsimustelehe vandekohtunikele, kes lahkuvad kohtus eraldatud tuppa nõupidamisele. Sinna nad võivad kaasa võtta süüdistusakti, lõppmenetlusel kontrollitud tõendid, süüdistusakti vastu tõstetud vastuväited, vaatlusprotokolli ja teisi protsessiakte, kuid ainult sääraseid, mis leiaksid lõppmenetlusel kasutamist. Pärast vandekohtunike lahkumist eemaldatakse ka kohtualune istungi saalist (AKKS § 325).

Vandekohtuniku olles nõupidamisetoas, valivad esmalt endi hulgast esivandekohtuniku, kes hakkab juhatama nõupidamist ning esindab kohtus vandekohtunike kolleegiumi.²⁷ Enne nõupidamisele asumist loeb esivandekohtunikele teistele ette kirjaliku õpetuse, mis annab neile tegutsemiseks juhtnööre. Selle kirjaliku õpetuse

²⁷ Räägo, lhk. 403.

järgi on vandekohtunikel täielik vabadus hinnata lõppmenetlusel kontrollitud tõendeid, ilma et nad oleks kohustatud seda hindamist motiveerima. Siin tuleb neil ainuüksi arvestada oma südametunnistusega, millele pole seatud mingeid piire. Nõnda saadud veendumuse põhjal tunnistavad vandekohtunikud kohtualuse kas süüdi või süütuks. Otsuse tegemisel peavad nad ainult silmaspidama nende jaoks formuleeritud küsimusi ja andma vastused vaid küsimuse ulatuses (AKKS § 326).

Nõupidamise vältel on vandekohtunikel keelatud lahkumine nõupidamisetoast seni, kuni nad pole veel oma otsust langetanud. Samuti ei tohi keegi mitte vandekohtunike kolleegiumi kuuluv isik nõupidamise ajal minna nõupidamisetuppa, välja arvatud, kui see sünnib esivandekohtuniku kirjalikul loal. Ei tohi ka vandekohtunikud ise sel ajal suhelda kolmandatega. Vandekohtunikku, kes sellest keelust kinni ei pea, võidakse karistada kuni 120 shillingilise rahatrahviga. Kolmandat isikut ootab aga nende eeskirjade rikkimise eest kuni ööpäevane aresti karistus.²⁸

On jäänud vandekohtunikel segaseks mõni vaadeldud tõend, või on neil tekkinud arusaamatusi küsimuste,

²⁸ Gleispach, lhk.257.

või vastuste koostamise kohta, siis esivandekohtuniku vastava kirjaliku loa põhjal võivad minna nõupidamisetuppa seletuste andmiseks esikohtunik, kohtu sekretär, süüdistaja, kaitsja - seda muidugi sel juhul, kui viimased pole lahkunud kohtuhoonest. Nõupidamistoas esikohtunik, kui iga teine kohale kutsutu annab täieliku erapooletusega vajalikud nõuanded. Poolte nõudel protokollitakse antavad õpetused. Tekib aga vandekohtunikel vajadus muuta või täiendada neile esitatud küsimusi, siis võib seda vaid teha avalikul kohtu istungil. Kui nõupidamisetuppa kutsutud on täitnud oma ülesande, peavad nad taas lahkuma, sest vandekohtunike hääletades süüküsimust, ei tohi ükski mitte vandekohtunike kolleegiumi kuuluv isik viibida selle toiminguga juures. Isegi mitte varuvandekohtunik, kui ta pole just astunud vandekohtunike kolleegiumi liikmeks mõne väljalangenu asemele (AKKS § 327).

On vandekohtunikud menetlusel oleva asja endile küllaldaselt selgeks teinud, asub esivandekohtunik hääletamisele. Iga vandekohtunik vastab küsimustele selles järjekorras, nagu nad olid esikohtuniku poolt istungil ettelõetud. Küsimuste peale esitatavad vastused on suulised ja võivad olla kas "jaa", või "ei". Seejuures pole keelatud vastuseid formuleerida üksi-

kute küsimuste osade kohta. Sel puhul peab aga vastus olema järgmine: "Jaa (ei), kuid mitte neil ja neil põhjuseil, mis küsimuses esitatud."²⁹ Küsimustele vastab esivandekohtunik viimasena (AKKS § 328).

Pärast hääletamist kirjutab esivandekohtunik küsimustelehele iga küsimuse kohta antud "jaa" või "ei" hääled, milledega küsimus lahendatud. Siinjuures eitav või jaatav lahendus oleneb poolt või vastu antud häälte arvust. Esivandekohtunik märgib samale lehele ka need juhud ühes motiividega, kui mõni vandekohtunik vastas küsimusele osade kaupa. Vastuste märkimisel küsimustelehele tekkinud vigade parandused, ääremärkused, maha kriipsutused loetakse ainult sel puhul kehtivaiks, kui nad on kinnitatud esivandekohtuniku allkirjaga.

Hääletamise tulemusena loetakse vandekohtunike otsus süüdimõistvaks siis, kui peaküsimus ning tingimisi küsimused on saanud poolt vähemalt $\frac{2}{3}$ kohal olnud vandekohtunike häältest. Seega on vajalik süüdimõistvaks otsuseks 8 häält. Sama $\frac{2}{3}$ häälte enamusega peab olema otsustatud ka küsimus, mille järgi raskeneb kohtualuse süü. Teiste küsimuste otsustamiseks on vajalik vaid lihthäälte enamus. Häälte pooleks

²⁹ Räägo, lhk. 404.

langemisel loetakse kehtivaks seda vastust, mille järgi kohtualuse süütegu saab säärase käsitlese, mis näeb ette kergema karistuse. Olgugi et peaa- või tingimisi küsimuste jaatav otsustamine raskendab kohtualuse seisukora, ometi pole sellega veel kõik kadunud. Sest vandekohtunike poolt jaatav täiend küsimuste otsustamine võetakse kohtualusele karistuse määramisel arvesse, kui karistust kergendav asjaolu (AKKS § 329).

Hääletuse lõppedes, kui selle tagajärjed on kantud küsimustelehele, millele veel lõppeks esivandekohtunik allakirjutanud, lähevad vandekohtunikud tagasi kohtusaali. Nõupidamisetoast lahkumisega on sees see, et alates sellest momendist vandekohtunikud ei või enam ükski oma arvamust muuta ja seega ettevõtta korrigeerimusi küsimustelehel. Kohtusaalis esikohtunik avab istungi, ning pöördub vandekohtunike poole ettepanekuga, et nad avaldaks oma otsuse.

Seepeale esivandekohtunik püsti seistes loeb ette küsimustelehel olevad küsimused ja nende vastused. Oma lugemist alustab esivandekohtunik sõnadega: "Vandekohtunikud on vande ning südametunnistuse põhjal vastanud esitatud küsimustele järgmiselt ...". Selliselt etteloetud vandekohtunike otsust nimetatakse vandekohtunike verdiktiks. Pärast vandekohtunike verdikti ette-

lugemist esivandekohtunik annab küsimustelehe esikohtunikule, kes selle allakirjutatuna annab edasi kohtu sekretärile. Kui esikohtunik leiab küsimustelehel mõningaid vormivigu, nagu näiteks puudub küsimustelehel esivandekohtuniku allkiri, või mõni muu selle taoline eksitus, siis on tal õigus nõuda esinenud vea parandamist. On viga vaieldav, siis parandamine võib toimuda alles pärast poolte nõusolekut, või ametkohtunike kolleegiumi vastavat otsust (AKKS § 330).

Osutub vandekohtunike verdikt ebatäiuslikuks, või endaga vastuolus olevaks, mille tagajärel temast ei selgu, kas vandekohtunikud on lahendanud süüküsimuse kas jaatades või eitades kindlaid süüteotunnuseid, või on nad eitanud või jaatanud kindlaid karistust kergendavaid asjaolusid. Nii on vandekohtu verdikt ebatäiuslik sel puhul, kui ta omab vasturääkivusi üksikute vastuste osade vahel, mis ise omavahel pole loogilises seoses; kui küsimusele üldse pole vastatud, või kui seda on puudulikult tehtud.³⁰

Säärasel puhul ametkohtunike kolleegium saadab vandekohtunikud nõupidamisetuppa tagasi, kus nad uue nõupidamisega peavad esinenud puudusi parandama. Siinjuures on ametkohtunike kolleegiumil suvaline otsustamise õigus sel puhul poolte poolt esitatud küsimus-

³⁰Gleispach, lhk. 259.

te kohta tehtud paranduste ja muudatuste ettepanekute suhtes. Vandekohtunikud asudes parandama vigu vandekohtu verdiktis peavad piirduma ainult neile näidatud vigade parandamisega või selliste küsimuste või nende osadega, mida on muudetud või täiendatud enne seda, kui vandekohtunikud läksid teistkordsele nõupidamisele. Kui vandekohtunikud ka teistkordsel nõupidamisel ei suuda parandada esinevaid puudusi, siis antakse vandekohtu verdikt neile taas tagasi, kusjuures seda toimingut korratakse nõnda kaua, kuni puudused parandatakse (AKKS § 331).

Ka sel puhul tuleb asi uuesti vandekohtu kolleegiumis arutusele, kui vandekohtunikud on langetanud süüdimõistva otsuse süüteo kohta, millel aga ametkohtunike kolleegiumi ühel häälel tehtud otsuse põhjal puuduvad süüteo tunnused. Ühesõnaga - vandekohtunikud on süütu kohtualuse süüdi mõistnud. Säärasel korral lõpetatakse ametkohtunike kolleegiumi poolt vandekohtunike istung, ning asi määratakse uueks otsustamiseks järgmisele istungjärgule.

Leiab ametkohtunike kolleegium, et vandekohtunikud omas otsuses on esitatud viisil eksinud ainult ühe kohtualuse, või süüdistuspunkti vastu, juhul kui eelmainitud mitu, siis sellest eksitusest tulenevad

tagajärjed kohaldatakse vaid ainult selle kohtualuse või süüdistuspunkti kohta. Teiste kohtualuste või süüdistuspunktide suhtes jätkub menetlus ettenähtud korras edasi.

Teistkordseks menetluseks moodustatakse nii uus amet-, kui ka vandekohtunike kolleegiumid, kes tavaliste menetlusreeglite järgi teevad uue otsuse. Teistkordsest otsustamisest ei tohi osavõtta ükski neist amet- ja vandekohtunikest, kes kord on tegelenud mainitud asja otsustamisega. Tähelepanu vääriv on asja teistkordsel otsustamisel see, et siis tehtud vandekohtu verdikt, hoolimata sellest, kas ta õigeks- või süüdimõistev on lõplik ametkohtunike kolleegiumi suhtes. Sellest järeldub - kui vandekohtunike otsus on süüdimõistev, olgugi et kohtualune ametkohtunike otsuse põhjal on süütu, tuleb kohtualuse kohta vastavat karistust rakendada (AKKS § 332).

Pärast seda, kui on kindlaks tehtud, et vandekohtunike verdikt vastab seaduseis ettenähtud nõudeile, ning ta kohta ei ole rakendatav eel esitatud juhu kohta kehtiv AKKS § 322, siis esikohtuniku korralduse põhjal tuuakse kohtualune kohtusaali, kust ta oli eemaldatud vandekohtunike nõupidamise ajaks. Seal kohtu sekretär loeb kohtualusele ette vandekohtunike

verdikti (AKKS § 333). On viimane õigeksmõistev - olenemata sellest, kas pea- või tingimisi küsimusi eitatud, või jälle täiendküsimusi jaatatud, kuulutab ametkohtunike kolleegium kohe õigeksmõistva vandekohtu otsuse (AKKS § 334).

Kui vandekohtunike verdikti järgi kohtualune süüdi mõistatud, siis antakse järgnevates sõnavõttudes süüdistajale esimesena sõna karistusmäära ettepaneku tegemiseks. Karistusmäära ettepaneku tegemisel süüdistaja peab arvestama olemasolevate karistust kergendavate-, kui ka raskendavate asjaoludega. Järgsena saab sõna kolmanda isikuna protsessist osavõtnu. Pärast nende isikute sõnavõtte saab sõna kohtualuse kaitsja ja kohtualune oma viimaseks-sõnaks. Kõik eelmainitud isikud võivad oma sõnavõttudes käsitleda ainult karistusmääraga seoses olevaid küsimusi, kuna süüdküsimusega seoses olevad küsimused pole enam käsitledavad neis sõnavõttudes (AKKS § 335).

Pärast poolte sõnavõtte, kui see vajalikuks peaks osutama, läheb ametkohtunike kolleegium nõupidamisele, mis toimub vastavalt ringkonnakohtutele ettenähtud korras. Ametkohtunike kolleegiumi nõupidamise ajaks esikohtuniku korralduse põhjal eemaldatakse kohtualune kohtusaalist (AKKS § 336).

Nõupidamisel ametkohtunike kolleegium peab kindlaks määrama vastava karistusmäära süüteo eest, kusjuures ta on seotud olemasolevate karistust kergendavate ja raskendavate asjaoludega. Ametkohtunike kolleegium peab ka sel puhul karistusmäära kindlaks määrama, kui menetlusel olev asi ei kuulu vandekohtunike otsuse põhjal vandekohtu pädevusse (AKKS § 338 II lõige). Määratavat karistust võib 10 - 20-ni aastani, või kuni eluks ajaks kindlaks määrata. Seaduses ettenähtud karistusmäära võib eriti oluliste karistust kergendavate asjaolude esinemisel kergendada. Kergendust on võimalik vaid läbi viia ainult karistuse kestuse suhtes, kuid mitte alla ühe aastase karistuse. Karistuse viis - kas vangistus või sunnitöö jääb karistuse kergendamisel endiseks. On seaduses ettenähtud karistusmäär 5 - 10 aastani, siis kergendavate asjaolude olemasolul võib määratavat karistust, kui see on vangistus karistus, kergendada nõnda, et määratav karistus poleks vähem, kui kuus kuud vangistust (AKKS § 338).

Kui mitmeid isikuid karistusmäära kindlaks määramisel mõistetakse surma, siis kohtuotsuses peab selgelt väljendatama, kelle kohta käib surma mõistmise otsus (AKKS § 339). Igast tehtavast surmaotsu-

sest teatatakse prokuratuuri esindajale, kes peab selgitama kas surmamõistetule on armuandmise vääriline, või mitte ja millist karistust sel puhul kohtualusele määrata, kui armuandmine aset leiab. (AKKS § 341).

Vandekohtu otsuse kuulutamine kohtualusele toimub avalikultistungil poolte ja nende esindajate juuresolekul. Kuulutatav otsus peab sisaldama neid seaduslikke sätteid, millele ta rajatud. Peale eelmainitud otsust peab sisaldama süüdimõistetule õpetuse kuidas ja millistel põhjustel võib toimuda tühistus- või edasikaebus. Etteloetud vandekohtu otsus peab hiljemalt 3 päeva jooksul arvestades ettelugemise päevast, koostatama lõplikus vormis, nagu seda näeb ette AKKS § 260 ja § 270, milledega määratakse kindlaks, mida ringkonnakohtu otsuse peab sisaldama. Vandekohtu otsus peale neis §§ ettetoodud asjaolude peab sisaldama vandekohtunikele esitatud küsimusi, ning nende vastusi (AKKS § 340).

Nagu nimetatud, sisaldab vandekohtu otsus eneses peale muu, õpetuse süüdimõistetule, kuidas ja millistel põhjustel esitada edasi- ning tühistuskaebust (AKKS § 343). Sääraseiks edasi- ning tühistuskaebuse esitamise põhjuseiks on järgmised asjaolud: 1. kui ametkohtunike kolleegium oli koostatud kvalifikatsioon-

ta ametkohtunikest, või polnud vandekohtunike kolleegium täie arvuline, või kui keegi amet- või vandekohtunikest pole kogu menetlusest osavõtnud, aga siiski otsuse tegemisest, või kui otsuse tegemisest on osavõtnud mõni taandamata jäänud amet-, või vandekohtunik; 2. kui kohtulik menetlus viidi lõpule, hoolimata sellest, et kohtualusel puudus kaitsja; 3. kui süüdistaja protest on tähelepanemata jäetud mõne tõendikohta, mida poleks võidud kohtulikul menetlusel kasutada; 4. kui kohtulikul menetlusel pole kinnipeetud neist reegleist, millede rikkumine tühistab kogu menetluse nagu AKKS järgmistes §§ ettenähtud juhud: 120, 151, 152, 170, 221, 228, 244, 247, 250, 260, 271, 303, 307, 313, 314, 316, 327, 330 ja 427; 5. kui menetluse kestel süüdistaja ettepanekul, või vastulause tagajärel mõnd menetlusreeglit ebaõigelt rakendatakse, mille tagajärel kohtualuse seisukorda oodatava karistuse suhtes raskendab; 6. kui on rikutud eeskirju, mis kehtivad vandekohtunikele küsimuste esitamise korra kohta - s.o. AKKS §§ 318 - 323; 7. kui vandekohtunikud on jaatavalt otsustanud süüküsimuse, mis ülesseatud menetlusel selgunud, kuid süüdistusaktis esitamata süüteo kohta; 8. kui esikohtunik on vandekohtunikele andnud ebaõiget ja erapoolikut õpetust, enne kui

nad on läinud nõupidamistuppa asja arutusele; 9. kui vandekohtunike verdikt on segane, ebatäielik, endaga vastuolus; 10. kui ametkohtunike kolleegium on rikkunud, või ebaõigelt rakendanud seadust järgmiste küsimuste otsustamisel: kas vandekohus on pädev arutama kohtualuse süütegu, või kui on esitatud tõendeid, mille tagajärel süüteo karistatavus kas suureneb, või langeb hoopis ära, või kui puudub seaduses ettenähtud süüdistus; 11. kui karistusnorm määratakse valede seaduse sättete järgi; 12. ja lõppeks tühistuskaebuse esitamise põhjuseks on see, et kui ametkohtunike kolleegium karistuse kindlaks määramisel pole kinnipidanud seaduslikest karistuse alam- ja ülemmäära piiridest, või on neid ebaõigelt rakendanud. Neist piiridest kõrvale kaldumine on võimalik ainult karistust kergendavate või raskendavate asjaolude olemasolul.

Punktide 3 - 6 all esitatud tühistamispõhjused ei oma olulist tähendust sel puhul, kui on vaieldamatult kindlaks tehtud, et esinenud vormivead pole avaldanud kohtualuse kohta tehtud otsusele mingit halba mõju (AKKS § 344).

Peale tühistamiskaebuse võib esitada edasikae-
bust. Viimase põhjusena esineb vaid kaks juhtu: kui

kohtualune pole rahul määratud karistusega, või tsi-
viilnõude rahuldamisega (AKKS § 345).

Tühistus- ja edasikaebuse esitamise kord on sa-
ma, mis on kehtiv ametkohtutes. Nii võib neid kaebu-
si esitada kas koos või lahus kohe pärast vandekohtu
istungi lõppu ametkohtunike kolleegiumile, või hilje-
malt kolme päeva jooksul vandekohtu otsuse lõppvormis
kuulutamisest. Sel puhul tuleb esitada need kaebused
selle ringkonna-kohtule, mille juures oli moodusta-
tud vandekohus. Ringkonnakohtu I astme esimees saa-
dab esitatud kaebused koos kogu juurdekuuluva mater-
jaaliga kassatsiooniastmele - kõrgemale ringkonnakohtu-
tule, või selleks õigustatud ringkonnakohtu II astme-
le (AKKS § 346).

Kassatsiooniastmes esinemisel on vajalik kaits-
ja valimine. Juhul, kui kohtualune pole ise teadus-
tanud, keda ta on volitanud enda kaitsjaks, siis mää-
ratakse talle kaitsja kohtu poolt kohalike advokaati-
de hulgast, kusjuures kui kohtualune ei suuda tasuda
kaitse kulusid, võetakse need riigi kanda (AKKS
§ 347).

Kui kassatsiooni-aste leiab esitatud kaebuste
arutamisel, et tühistamis põhjuste 1 - 9 punkti all
esitatud põhjused on olemas, siis tühistatakse vande-

kohtunike verdikt, ning sellele rajatud karistamiseotsus ja kogu asi antakse lähemale vandekohtu istungjärgule, mis moodustatud sama kohtu ringkonnas, uuesti arutamiseks ning otsustamiseks. Pole aga kogu vandekohtunike verdikti kohta kehtivad esitatud tühistuspõhjused, siis kui on võimalik eraldada tühistamisele kuuluvaid osi, saadetakse vaid need ühes karistamiseotsusega tagasi samale ametkohtunike kolleegiumile, kus asi otsustati, uueks otsustamiseks (AKKS § 348).

Kui ametkohtunike kolleegium pole kinnipidanud otsuse tegemisel AKKS § 260 ettenähtud otsuse motiveerimise reegleist, siis kassatsiooniate saadab asja tagasi samale ringkonna kohtule, kus oli moodustatud vandekohus. Viimane peab võimaluse korral samadest ametkohtunikest, kes moodustasid ametkohtunike kolleegiumi sama asja esmakordsel arutusel, koostama kolmest ametkohtunikust koosneva kolleegiumi, kes siis eelmisel asja arutusel tehtud vandekohtunike verdikti põhjal teeks uue karistamiseotsuse (AKKS § 349).

Leiab kassatsiooniate, et ametkohtunike kolleegium on karistuseotsuse tegemisel seadust rikkunud, või ebaõigelt tõlgendanud, s.o. tühistamispõhjuste punkt 10 - 12 all esile toodud juhud, siis kassatsiooniatmel on õigus menetlusel olevas asjas uut otsust

teha. On seejuures mõningaid tõendeid, mis vajalikud uue otsuse tegemiseks, vandekohtus mitte küllaldaselt kindlaks tehtud, siis saadab kassatsiooniate kogu asja järgmiseks vandekohtu istungiks samale ringkonna-kohtule tagasi. Kui aga seaduse õige tõlgitsemise tagajärel selgub, et menetlusel olev asi üldse ei kuulu vandekohtu pädevusse, siis saadetakse asi pädevale ametkohtule uueks arutamiseks ja otsustamiseks (AKKS § 350).

Kassatsiooniate poolt antavad juhised ning seaduse seletamised on alamatele kohtu astmetele siduvad, kui asi neile uueks arutamiseks tagasi saadetud (AKKS § 351).

Olles vaadelnud endise Austria vandekohut, võib anda tema kohta nüüd üldsõnalise hinnangu. Nagu teada, pandi vandekohtutele nende asutamise ajal suuri lootusi. Sest leiti, et vaid vandekohus suudab kõrvaldada seni kehtinud ametkohtute puudusi. Olid ju tol ajal ametkohtud niivõrd ebapopulaarsed, et paranemist loodeti igast muudatusest - pealegi veel, kui vandekohtute asutamisega kutsuti rahvaollused kohtu tegelusest osavõtma.

Tõsi küll, vandekohtute asutamisega seoses olevad lootused ei petnud. Vandekohtute asutamisega kõr-

valdati kohtu tegelusest puudused, mis enne revolutsiooni Austrias just peamiselt põhjustasid vandekohtute sisseseadmist, tehes seega õigusemõistlemise õiglasemaks ja rippumatuks kõrval tegureist. Ühesõnaga - kriis kohtute tegeluses lahendati vandekohtute sisseseadmisega.

Kuid siin ei või unustada seda, et endises Austrias vandekohtute sisseseadmisest on möödunud peaaegu aastasada. Selle möödunud sajandi jooksul on aga palju muutunud rahva üldine kultuurne tasapind, poliitilised ja majanduslikud olud. Isegi Austria riik peale mitmete sisemiste murrangute läbielamist on lõpetanud oma olemasolu suveräänse riigina. Seega tekib küsimus, et kas need ideed, mõtted, uuendused jne, millede eest võideldi möödunud sajandi keskpaigu, peaks tänapäeval omama säärast väärtust, kui tol ajal? Siin peab küll "ei" vastama! Sest muutunud aeg on püstitanud uusi ideid ja nõudeid, mis vajavad rahuldamisest ning teostamisest.

Tingituna üldisest arenemisest, hakati sajandi vahetusel vaatama vandekohtule kaunis kriitiliselt, sest ajajooksul ilmnisid temas puudusi. Neist puudustist olulistena võiks nimetada järgmisi:

Esimesena seda, et vandekohtunikud komplekteerituna rahva hulgast ei omanud küllaldaselt kogemusi

ning ettevalmistust kurjategijate hindamiseks, kui- võrd üks või teine neist on ümbruskonnale kardetav. Sellest tingituna kujunes nende verdikt paha tihti juhuslikuks, mis pigem soodustas kuritegevust, kui aitas teda väljajuurida. Ametkohtunikud seevastu oma kutselise tegevuses puutuvad kokku igasugu kurjategijatega, mistõttu omavad rikkalikult kogemusi lahkuminevate iseloomudega kurjategijatega läbikäimises. Pealegi on nad selles suhtes omandanud teadusliku ettevalmistuse oma ametiks, mis tagab õiglasema otususe.

Peale kurjategijate õieti mõistmise on muutunud tänapäeva süüteod keerulisemaks, kui nad seda olid varem. Nii on vähenenud rasked isikuvastased süüteod, millede asemele on tulnud võrdlemisi keerulised ja komplitseeritud varavastased süüteod. Kuna nendest süütegudest arusaamine ja nende arutamine nõuab suurt vilumust, mida kahjuks keskpärased vandekohtunikud ei või omadagi, siis viimaste tehtud otsus ei saagi alati olla õiglane.

Sama lugu on ka kohtus esitatavate tõenditega. Koos üldise arenguga, on arenenud protsessis esitatavad tõendid tehniliseks. Kuna möödunud sajandil tunnistajate öeldised moodustasid olulisema tõendite lii-

gi, siis nüüdsel ajal omab selle koha ekspertiiis ja katse. Viimastest, kui ka oskurite seletusist arusamine nõuab aga jällegi vandekohtunikelt vastavaid eelteadmisi, mis neil aga paha tihti puuduvad.

Kui omal ajal peeti ideaalseks, et vandekohtunikud tegid oma otsuse südametunnistuse põhjal, siis tänapäeva kalne argipäevasuse juures pole see enam vooauseks - pigem paheks. Sest on ju teada, kuidas ajakirjandus, raadio, jne. keerutavad tolmu mõne protsessi ümber, kas pooldades või mitte üht pooltest, tekitades seega eelarvamusi tema kohta. Kui siis vandekohtunikud asuvad asja arutamisele, omavad nad juba sümpaatia, või antipaatia tundeid kohtualuse vastu, mis aga kohtule segav. Nende tunnete vastu pörkavad segeli põhjalikud kaalutlused ja on võimetud neid võitma. Näitena selle kohta võib tuua seda, kuidas endises Austrias aastatel 1926 - 1928 muutus n.n. "suurmoeks" tapmine romantilistel põhjustel. Seda suure arvulist tapmiste seeriat soodustas see, et vandekohtunikud lastes endid tunnetest mõjustada, langetasid neis protsessides alati õigeksmõistva otsuse. Seega nad põhjustasid mitmekümne inimese surma, sest mõne säärase tapja õigeksmõistmine ahvatles teisigi järeletegemisele.

Võrreldes vandekohtu häid ja halbu omadusi, võib kindlalt ütelda, et viimased kaaluvad head omadused üles. Pealegi veel, kui vandekohtu puuduste kõrvaldamiseks pole lihtsaid teid. Seevastu ametkohtu puudusi on võimalik kõrvaldada suurema selektsiooniga kohtuametkonna komplekteerimisel ja materjaalseaduste reformimisega. See kõik on tänapäeval juba toimunud, muutes ametkohtud otstarbekohaseks ja õiglaseks. Viimasest tingituna ei oma vandekohtud tänapäeval enam säärast positsiooni, kui möödunud sajandil, vaid on asunud koguni nende kaotamisele. Nii Saksamaa ja Itaalia eeskujul kaotati vandekohtud endises Austrias.³¹

ooOoo

³¹ Räägo, lhk 65 - 67 ja Mittermaier, lhk. 76 - 82.